

Aage Solbakk ja Mihkku Solbakk

Bálvvosbáikkít

ja noaiddesvuohta

deatnogáttis

Deatnogátti Sámiid Searvi

ČálliidLágádus

ČállidLágádus vuođđudus – ForfatternesForlag stiftelse – Authors’Publisher foundation

Pb 140, NO-9735 Kárášjohka-Karasjok

E-poasta

poasta@calliidlagadus.org

post@forfatternesforlag.org

post@authorspublisher.org

Neahttagirjegávpi

www.calliidlagadus.org

ČállidLágádusa doaimmahusgoddi

Harald Gaski, mag.art., 1. amanuensa

Aage Solbakk, cand. philol., historihkkár

Vuokko Hirvonen, phil.dr., 1. amanuensa

Lena Kappfjell, cand.philol doavttergradastipendiahta

Torkel Rasmussen, doavttergradastipendiahta

John T. Solbakk, cand.philol., dokumentarista

Dán almmuhusa bargguid suodjalit vuoignaduodjelága njuolggadusat. ČállidLágádusa ja Čállid sierra lobi haga lea buotlágan gáhppálatráhka-deapmi ja geavahanvárás dahkan, dušše lohpi dan muddui maid láhka suovvá, dahje soahpamušain Sámikopijjain, mii lea sámí vuoignaduoji vu oigatvuođaoamasteaddjiid beroštusásahus, ja mas lea sierra soahpamuš Norgga Kopinorain. Lobihis dahje soahpamuša haga ávkkohallan sáhhtá mielddisbuktit buhtadangeatnegasvuoda ja sáhhtá šaddat máhcahit gáhppálagaid, ja sáhhtá ránggášuvvot sáhkuin dahje giddagasain.

(©) Čállí / govvejeadji ja ČállidLágádus 2006

Gráfalaš barggus vástida Studio Borge, Ohcejohka

Deaddilan Ykkös-Offset, Vaasa

Sámediggi Norggas lea addán prošeaktadoarjaga Deatnogátti Sámiid Searváí.

ČállidLágádus vuođđudus lea girjji almmuheami mielderuhtadeaddjin.

ISBN 10: 82-92044-42-6

ISBN 13: 978-82-92044-42-1

Maiddáí e-girji: www.calliidlagadus.org/e-girji

Aage Solbakk & Mihkku Solbakk

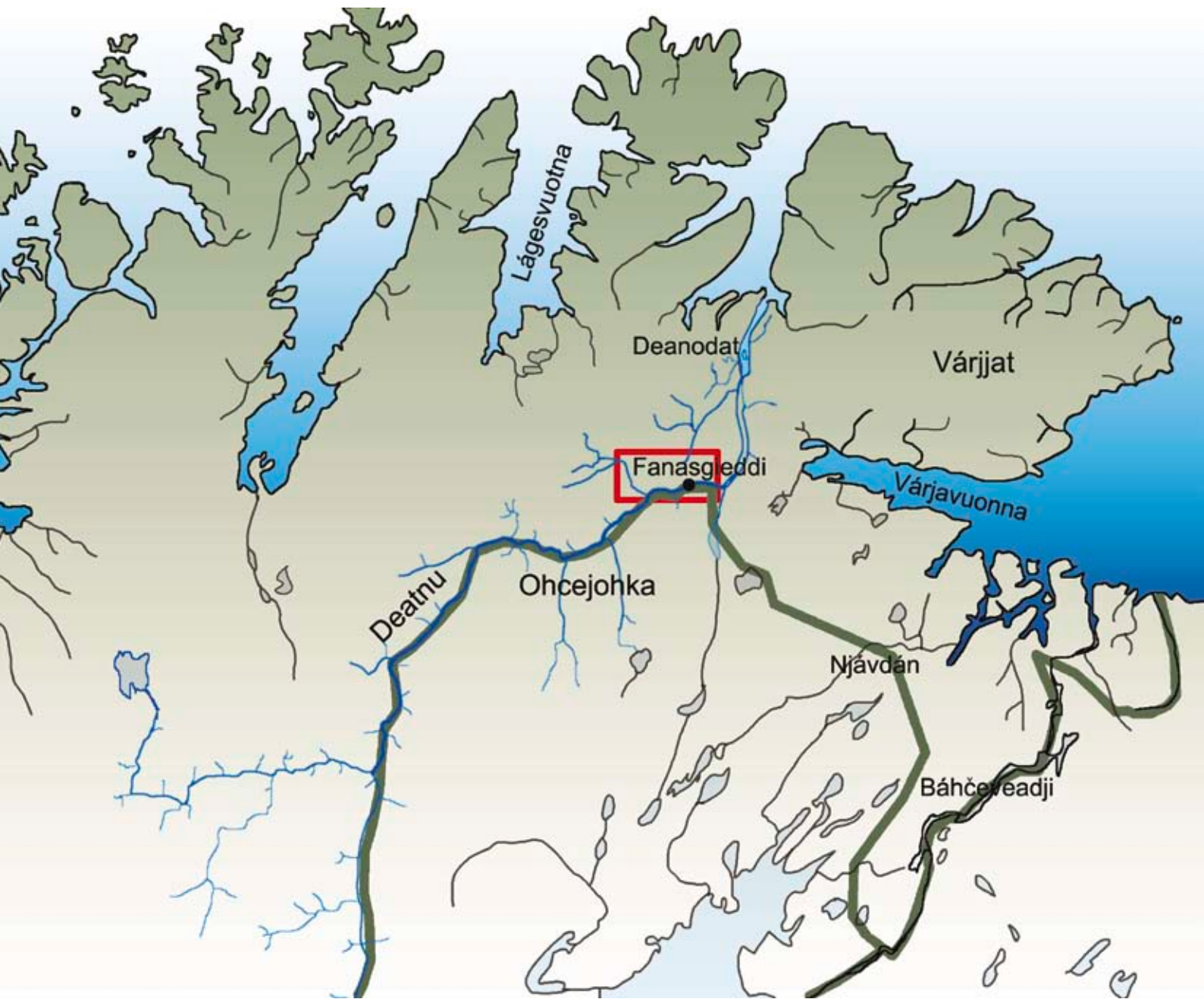
Bálvvosbáikkit

ja noaiddesvuohta

Deatnogáttis

Deatnogátti Sámiid Searvi

ČálliidLágádus

BÁLVVOSBÁIKKIID/SIIDDIID KÁRTEN JA GOVVEN GUOVLU. KÁRTA: MIHKKU SOLBAKK.

Ovdasátni

Moadde jagi dassái Deatnogátti Sámiid Searvvi kulturlávdegoddi oktiirádiid Noras fitnodagain registrerejedje ja govvejedje bálvvosbáikkiid/siiddiid boares Buolbmát gieldda guovllus (gč. kárta). Prošeavtta registrerema ja čállinbarggu doarjjui ruđalaččat Sámedikki kulturmuitoosso-
dat. Ollu giitu Sámediggái. Oassi dain bálvvos-
báikkiin almmuhuv vojit dain girjjázis. Govva-
teavsttas namahat báikenamaid gos leat govve-
juvvon, muhto eat merke kártii gokko dat leat.
Dan bargat go dáhttu suodjalit daid.

Bálvvosbáikkis/siiddis mat leat prošeavtta olis
registrerejuvvon ja govvejuvvon, gulle dalá Oh-
cejoga siidii ja Várjjaga siidii.

Giitit erenoamážit Hartvik Aslaksen ja Ingvald
Guttorm geat leigga bálvvosbáikkid registrere-
ma ofelaččat.

Hillágurra, skábmamánu 2006

Aage Solbakk, *čáli*

Mihkku Solbakk, *govvejeaddji*

INGVALD GUTTORM, PROŠEAVTTA OFELAŠ. SON ČOHKKÁ
STUORRAGEADGEVAĐA SIEIDDI LUHTTE MAN GEADGEVUOLLÁI
LÁVEJIT OTNÁ DAN BEAIVVE GUOĐDIT OAFFARIID.

HARTVIK ASLAKSEN, PROŠEAVTTA OFELAŠ.

GOVVEJEADDJI MIHKKU GEAHČČAMIN GÁVDNOJIT GO OAFFARAT ERKKEQAIVVI SIEIDDI VUOLDE.

Sisdoallu

Álggahus – čálalaš gáldut	9
Gii lei Isaac Olsen	11
Noaiddesvuohta ja noaidi	15
Máilbmeoaidnu ja ipmilat	27
Sáivu	33
Sieidi	34
Veahkkevuoiŋnat	43
Gásta ja olbmonamat	45

GIRJEČÁLLI KÁFESTALLAMIN MUOTKKEČOMAS, GOS LEAT GOLBMA
SIEIDDI/BÁLVVOSGEAÐGGI.

Álggahus

– čálalaš gáldut

*Geassit 1714 jámii Ándde-Niillasa eamit, Leme-
ha Kirste. Son lei baháneahkkánis noaidegálgu,
geas buohkat balle. Son lei dagahan jápmima
máŋgga olbmui, ja ollusat giite lpmila dan ovd-
das go lei jápmán. Su vižže noaidegázzi go lei
eallimin, aiddo ovdalaš go jámii. Ja maŋemus
sánit maid dajai, ledje: «Vuoi biro Sáhtán, ale
heakkahuhte mu dálán. Ale ovdal go lean beas-
san jugistit buolleiviinni!» Dát ledje su maŋemus
sánit, ja de son jámii.*

Ná čállá miššuneara Isaac Olsen Deanu-Várjjaga
nissona **Lemeha Kirste** birra, gean **noaidegázzi**
ledje heakkahuhtán. Olsena čohkken dieđut
sámi noaidevuohthaoskku birra: **Om lappernes
vildfarelse og overtro (1717)**, leat hui miella-
giddevaš gáldut davvisámiid oskku birra, eren-
oamázit Várjjaga ja Deanu guovllu noaidevuoh-
taoskku birra, ovdal go miššonolbmot «báidni-
gohte sámiid mielaid». Su čállosiid lassin leat
geavahuvvon dát miššonbáhpaid barggut ja
čállosat:

SIEIDDIT FANASGIETTI BADJOSIIN.

- Knud Leem: **Beskrivelse over Finmarkens Lapper**, 1767. Leem lei Ávjovári-Leavnnja guovllu
miššonbáhppa 1725-1728 ja Álaheaiguovllu
báhppa 1728-1734. Son lei maid **Seminariun
Lapponicum** sámegiel professor 1752-1774.
- Teologa Hans Skanke (1679-1739) sámi
miššonhistorjá: **Epitomes Historiæ Missionis
Lapponicæ**, mii prentejuvvui ođđasit 1945.

Dan lassin leat geavahan njálmmálaš gálduid
– eallilan olbmuid geat leat ofelastán munno
bálvvosbáikkid/siiddiid lusa ja muitalan maid sii
dihtet dáid birra.

235) Hans skal fange og kenne
der den og den slag, og fange
saa skal bringe sangen, og
viserne og kenne viserne og
der og der tilfælde, og viden
fange der skal være, som fange
besynderlighed og særtilfælde,
saa og der instrumenter og
midler, som der til skal være,
saa som der kenne kender,
af det særtilfælde, slags træ,
med skind paa som en frem
og hængere af faar og gælder,
der til med og saa oppe og
fange, kender, skaber frem,
eller frelse som det kaldes =
paa skind, og drage frem som
bringis til at bære der skind med,
og besynderlige træer, saa og
mønstre, kender, og tingene

ISAAC OLSEN GIEHTAČALA.

Gii lei *Isaac Olsen*

Isaac Olsen lei riegádan s. 1680 ja váccii muhtun áigge Troandima katedrálskuvlla. Jagi 1703 mii gávdat su viessooahpaheaddjin **Goaskinvákki** báhpá luhtte Finnmárkkus. Dáppe son lei oahppan sámegiela, ja dan jagi Finnmárkku amtamánni **Lorch** lei fuomášan su buorre máhtu sámegiela oahpaheamis, ja nu son oaččui Olsena fárret Čáhcesullui bálvališgoahtit Várjjaga sápmelaččaid.

Mátkkoštettiin Finnmárkkus jagi 1708 bispa Krog gávnnahii Issáha barggu nu ávkálažžan ahte ordnii sutnje bálkká Čáhcesullo girkokássa bokte. Su bargu viiddiduvvui maid bálvalit Deanu, Lágesvuona ja Leavnnja sápmelaččaid. Son lei maid golbma dálvvi (1713-1716) fálddi mielde su vearuhanmátkkiin Guoládatnjárggas. Jagi 1716 son fárrii Troandimii ja álggii Thomas von Westen mielbargin. Olsen jámii 1730.

Barggadettiin Finnmárkkus Isaac Olsen dutkkai hui vuđolaččat sámiid dološ oskku, vieruid ja dábiid, ja nu vuostálastigođii daid. Dat dagahii ahte sápmelaččat oaguišgohte su. Sii dohkkehede gal vuostái váldit girjjálaš dieđuid, muhto eai dohkkehan dan ahte Olsen vuostálasttii sin noaidevuhtaoskku ja sin jáhku sin ipmiliidda.

Go Olsen čuoččuhišgođii ahte sin ipmilat ja bassi báikkit ledje **biro ráhkkanusat**, de Várjjaga sápmelaččat nu moaráskedje ahte áite goddit su, jos dážaid eiseválddit eai lihcon su ja nu hehtejedje stuorát lihkohisvuodaid.

Girjjistis **Om Lappernes vildfarelser og overtro** Olsen namaha noiddiid namaid geat **válddahallet birovuoiggaide**. Son ráhkadii maid vuđolaš listtuid sámiid bálvosbáikkiid birra Finnmárkkus. Dán listtus leat namahuvvon:

1. Guollevári (Gollevári) sieidi (Vuopmanáddjá)
2. Buolbmátjávrra sieidi
3. Sieiddá sieidi Máskeváris
4. Dan lassin Álletjohka, mii lei bassi johka ja man joga čázi leat dolin geavahan gásttašit mánáid

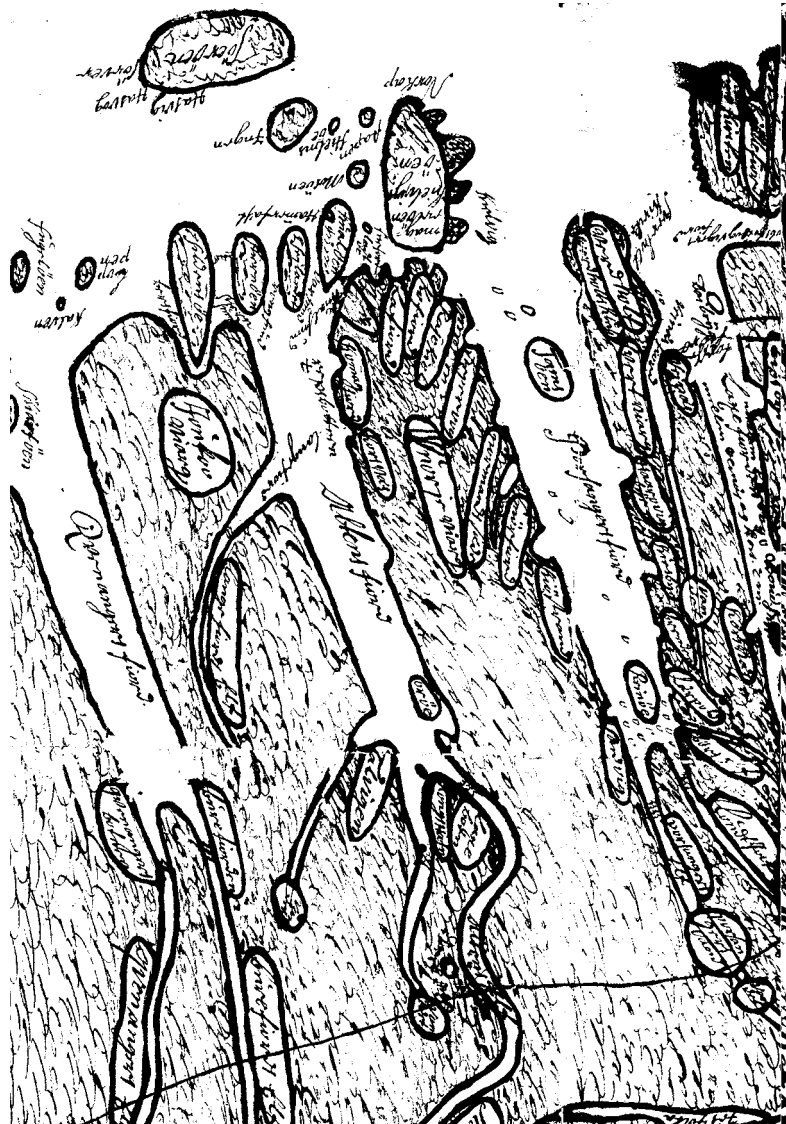
Miššonbáhpá **Thomas von Westen** (1682-1727) čohkken dieđut noidošeami birra leat maiddái hui deatalaš gáldut, maid su mielbargi Hans Skanke redigerii ja almmustahtii láhtengillii namin **Epitomes Historiæ Missionis Lapponicæ**.

Jagi 1714 vuodđuduvvui Københápmánis **Missionkollegium**, mii 1716 rájes válddii badje-lasas maiddái miššonbarggu sámiid várás. Dan oaivámužžan nammaduvvui von Westen. Dea-ŋalaš oassi miššonbarggus lei dahkat guhkes miššonmátkkiid Sápmái, ja von Westen vulggii dasa mielde olles váimmustis.

Giđđat 1716 son vulggii vuosttas mátkái davvi Sápmái, mii bisttii sullii jahkebeali. Dán mátkkis son oahpásmuvai **Isaac Olsenii** ja oaččui su vuolgit fárrui Troandimii miššonmielbargin.

Guovtti manjit mátkái 1718-19 ja 1722-23 son golahii masá olles jagi goabbái ge. Dáid mátkkiin son čohkkii sápmelaččaid, sárdnidii sidjiide ja dutkkai sin oskkudili. Mátkkiin son lei ožžon čeahpimus noiddiid čilget goavdáid govvošiid ja daid geavaheami. Mátkkiin son lei maid čohkken lagabui 100 goavdá duođaštussan su áŋgiris miššonbargui. Čállošiid ja goavdáid son sáddii Københápmánii gos dat bulle stuorát buollimis muhtun jagi manjá. Muhto oasit su bargguin leat áimmuin. Daid áimmahušše su mielbargit.

ISAAC OLSEN SÁRGUN KÁRTA. KÁRTTAS OIÐNOJIT EE.
VÁRJAVUONNA, DEANUVUOTNA JA DEATNU.

GUOVLLU OLB MOT ČOAGGANAN GEAHČADIT BÁLŪVOSBÁIKKIID/
SIIDDIID ERKKEOAIVVIS. GIRJEČÁLLI (GIEĐAT ÁIMMU GUVLUI)
ČILGEMIN DOLOŠ NOIDDIID NOAIDĐASTALLAMIID.

Noaiddesvuohta

ja noaidi

Dološ sámiid ošsku dovdomearka lei **noaiddesvuohta** dahje **noaidevuohta**, ja dan hálddašii **noaidi**. **Noaidi**-sátni dahje -doaba lea álgoálgus geavahuvvon albmá birra, muhto ođđa áiggis maiddá nissonolbmo birra. Ovdal lea leamaš sierra namma nissonlaš noaidis. Isaac Olsen gohčoda nissonnoaidi **noaidegálgun** «Noide Kalcko».

Noaidi doaimmahii áššiid mat eanaš gulle máilbmái mii lei don bealde olbmuid dábálaš eallima. Danne sáhttit dadjat ahte son doaimmai gaskaolmmožin olbmuid ja ipmilmaílmmi gaskas.

Dábálaččat lei siiddas okta váldonoaidi, muhto sáhtte maid leat bearašnoaidit, geat bearráigehčče bearaša dárbbuid, erenoamážit dan áigge go siidda bearašat eai lean čoahkis. Ledje maid dakkárat geat dahkaludde noaidin. Noaidin šattai son geas ledje erenoamáš návccat. Dan válljejedje ja oahpahedje **noaidegázzi** mat eai gullan dán máilbmái. Muhto son gii lei **oidnojuvvon** noaidin, oaččui dieđusge oahpu siidda eallilan noiddiin. Son fertii vásihit ja čadáhít gar-

ra ja lossa oahppoáigge, danne go son guttii stuorra noađi go galggai bearráigehččat oppa siidda dearvvasvuođa dili ja riggodagaid. Oahpahusáigge son oahpai hálddašit vuoŋnaid dahje **noaidegácci** mat galge lean su veahkit noidošettiin. Su vuoŋnalaš fámu duohken lei dat ahte son ii lean massán bániid. Jos massii ovtta ge báni, de vuoimmehuvai su ge fápmu.

Noaidástaladettiin noaidi deataleamos neavu lei **goavddis** mainna **čákŋalii** «Ziammelii» nuppi máilbmái dahje áibmui. Jáhkku lei ahte olbmos sáhtte lean mánga sielu. «Rumašsiellu» lei čadnon olbmo dákeriggái ja lei álfárot čadnon olbmo eallimii. Noaidi erenoamáš dáidu lei ahte sáhtii **čákŋaleames** sirret dan oasi sielus man sáhtii luvvet rupmašis, ja man sáhtá gohčodit «luođuidsiellun». «Luođuidsiellu» sáhtii darvánit bahás áibmui, mii gohčoduvvui **Jábmiidáibmun**, ja nu dagahit dávddaid ja buohcuvuođa. Noidošettiin noaidi sáhtii de viežžat ruovttoluotta čádjidan sielu ja buoridit buohcciid. Dán **čákŋaleapmái** ledje noaidis veahkkin bajábeal namahuvvon **noaidegázzi**, manin son maiddá sáhtii nuppástuhttit iežas.

Oanehaččat čilgejuvvon noaidi váldodoaimmat ledje:

- viežžat dieđuid boaittobeale bivdobaikkiid dahje duovdagiid birra dán máilmmis,
- ohcat gos meahccelihtorat dahje gottit ledje gávdnamis,
- einnostit siidda olbmuid boahhteáigge (goavdá vehkiin),
- čilget dávddaid ja geahččalit buoridit daid,
- gulahallat ipmiliiguin, gávnnahit guđemuš dain dáhtui sálláša (vearu) ja makkár sálláša,
- geahččalit beastit siidda olbmo, gii lei jápmimin dahje hejot buohcamin,
- doaibmat bálvvoshovdan,
- doaibmat **kulturhoavdan** bearráigeahčadettiin siidda olbmuid vai ellet sápmelažžan.

GEAHČADEAMEN STUORRA SIEIDDI ERKKEOAIVVI VUOLDE.

GIRJEČALLI GEAHČČAMIN SEAMMA SIEIDDI GEADGELOAMI OIÐ-NOJIT GO MAHKKIGE DAN VUOLDE.

SIEIDDI LUHTTE, GURUTBEALDE TORE JOHNSEN, DASTO TROND ARE ANTI, ELI RAJALA LAUTZ, HANNE SOFIE TROSTEN JA BRITT GUTTORM GAUP.

Buorit noaidit, geat dikšo siidda olbmuid, gohčoduvvojedje *ipmillaš noaidin* «lbmelatzh Noaade» ja bahás noaidit geat vaháguhtte olbmuid ja ealliid, gohčoduvvojedje fas *boranoaidin*.

Go almmáinoaidi ráhkkanisgodii noaidástallat, de sus ledje guokte nissonolbmo, dahje nuorra nissonolmmoš ja almmái, veahkkin. Guktot nissonat leigga činadan, liidnegahpir oaivvis ja čiknabivttas boahkána haga. Soai gohčoduvvui ga *šárahin* (vuodđohápmi: *šárat*, vrd. vearbba *šárrat*). Almmáiveahkki gohčoduvvui fas *mear-rooaivin*. Noaidis ledje lassin oaidnemeahttun veahkit: *Árja*-fápmu ja guokte nissonolbmo, nu gohčoduvvon *ruđot*, maid dušše noaidi oinnii. Dan lassin bajábeal namahuvvon *noaidegázzi*,

mat máddelis gohčoduvvojedje *sáivogázzi*. *Noaidegázzi* ledje mahkáš jápmán fuolkkit dahje noaidit, geat ásse *Sáivvus/Bassevárís* (gč. manñelis), geat sáhtte veahkehit siidda olbmuid go dat gillájedje. Go noaidi galggai oažžut oktavuođa singuin *Sáivvus*, de ledje sus veahkin: *noaideloddi*, *noaideguolli* ja *noaidesarvvis*, máddelis gohčoduvvon *sáivoloddi*, *sáivoguolli* ja *sáivosarvvis*. Dan lassin lei *gearpmaš* «guarms», man noaidi geavahii ee. vahágahttit earáid. Buot dát oaidnemeahttun vuoingat gohčoduvvojedje maiddá *noaiddesvuoignan* «Noides-Woeigni». Isaac Olsen namaha maiddá *snoallagácci* «snola-gadse», mii lei deatalaš soga joatkimii.

Noaidi goavddis

Dán ležžet šuoŋahan
go gottiid juovssahan leat
dološ vuorrasat
ádját oamehasat
De guhkkin gottiid sii
dán gáisái geasuhedje
Ja bohte českkohat
vel spierta čáhpohat
Das ležžet ruovggadan
ja gottit giđđudan
albmát mielkkástallan
bissu jietna bávkán
Das báhče stuorahiid
ja ronuid buoiddahiid
das buiddiid vušše maid
ja márfiid dahke

ÁRBEVIROLAŠ COAPMI/DAJAHUSAT

Go noaidi gohččojuvvui veahkehit omd. muhtuma gii lei buohccán, de son gohčui su **noaidelotti** viežžat noaidegáccii veahkkin dajadet-tiin: **Heahti dal gohčču du mátkái!** Go buohkat ledje čoahkkanan, sihke oainnus ja oaidne-meahttun veahkit, de noaidi válddii eret gah-pira oaivvis, ložžii boahkána ja vuoddagiid, bijai goapmiriid čalmmiid ovdii, gopmirdii ja dadja-lii: **Válmmašit hearggi! Sáhčalit vannas!** Ovdal go **čákŋalii** «Zammeli» nuppi áibmui, de son jugistii **ruhpaliepmáži** («Rupliimzias») dahje buolleviinni. De son juoiggadii čákŋalettiin, ja «luođuidsieŋn» galggai de gálgat mohkis omd.

“DEANU NOAIDI” NOAIDDÁSTALLAMIN. DEARPAMIN BÁLLIMIIN GOAVDÁ. SÁRGON: DEANU DÁIDDÁR TOVE CORNELIUSSEN.

Jábmiiddáimmus dahje **Sáivvus** (gč. maŋŋelis). Dan botta go son lei dan dilis, de galggaiga **šárat**-guovttos juoigat ja humadit dán **mana-heami** «Monatæbme», nu go dat gohčoduvvui, dassái go noaidi morránii. De noaidi dakkaviede juoigagođii **vuollecoami** (vuodđohápmi: **vuolle-coapmi**, «vuolet zaabme»), mii lei giittus nisson-guoktái ja gudnejahit sudno dáiinna juigosiin man lei oahppan noaidegáccis ja snoallagáccis. Isaac Olsen čállá ahte snoallandajahusat ledje jo nu fasttit ahte ii beana ge livčče storrán guldalit jos livččii ádden daid mat daddjojedje.

Bávvos-Niljas ja Bávvos-Biggá

Bávvos-Niljas ja Bávvos-Biggá leigga badjeolbmot ja oruiga Spiertta duoddariin. Soai oinniiga ahte ii dain gáissáin leat gottit, nugo Suoma duoddariin. De soai juoiggasteigga gotti Suomas Rástegáissá duoddariidda. Ja nu aitto goddečora bođii ge Rástegáisái. Muhto Suoma noaidit fuomášedje dan, ahte Sámi noaidit leat juoigan sin eatnamis gotti eret. De vulge dat dorrui Bávvos-Niljasiin ja -Bikkáin. Bávvos-Niljas ja -Biggá leigga aiddo čatnan goddeálldu Gállot buolžžain davábealde Rástegáissá dego oaffarin eatnamii, ahte dan eatnamis eai galgga gottit jávkat mánáid mánáid agis. Soai leigga das dan álddu luhtte go oaidniba golbma Suoma noaidi, golbman

goddesarvvisin bohtet sudno lusa. De dadjá Bávvos-Niljas oabbásis, ahte son muhtesta (geaiddesta) iežas goddesarvvisin ja vuolgá doarrut daiguin. Dadjá Biggá: vuoi vuoi ban vieljažan, ii nu birge, muhto gal mun vuolgán. Ja nu viehkalii ovddal, lokte helmmiid ja savdnjilii daid. De doppe ruohtastedje ovcci gumppe, ovcci čuolmma nammii. (Bávvos-Bikkás ledje ovcci máná). Ja de dat gumppet ruohtastedje daid sarváiguin máttás. Nu jávke dat golbma suopmelaš noaidi. Dan eai dieđe ležžet go goddán dat gumppet daid goddesarváid vai mo, muhto eai gumppet iežage bohtán šat ruoktot. Dan rájes leamašlan gottit Rástegáissás ja lea ain dál ge.

PORSÁNGOLAŠ RASMUS LARSEN MUITALAN LEMETAŠ-PIERAI – PEDAR JALVÁI. LEMETAŠ-PIERA LEI GIRJEČÁLLI JA OAHPAHEADDJI, RIEGÁDAN BADJE JALVVIS OHCEJOGAS 10.04 1888 JA JÁMII GEAHPEŠDÁVDDAS ANÁRII 08.08.1916. SABMELAŽŽAI MÁIDNASAK JA MUIHTALUSAK, 1966.

RÁSTEGÁISÁ, BASSI VÁRRI, GOS LEAT GOITTOT GUOKTE SIEIDDI, MAID SÁPMELAČČAT LEAT BÁLVALAN, ČILGE JACOB FELLMAN GII LEI OHCEJOGA BÁHPPA 1820-1832. GOVVA: ARVID SVEEN.

Noaidi Vuopmanáddjá

Buolbmát gielddas gávdnojit guokte stuorra bálvossaji, mat gohčoduvvojit *Vuopman-gieddin*. Vuosttas lea Gollevári beaivvebeale vielttis Eadjásullo buohta Deanu nuortt-bealde. Nubbi lea Gárcovári beaivvebeale vielttis Álletnjárgga buohta Deanu nuortt-bealde. Dáin gittiin leat lavnnji vuolde hirmat ollu bohccočoarvvit ja dávttit. Muhtun saji ain dál geaigájit čoarvegeažit bajás, ja čoarvvit leat muhtumat sakka stuorát go dáláš bohccočoarvvit, ja nu eatnat. Dáin gittiin dovdojit goahtesajit ain dál. Das máht-tá olmmoš oaidnit ahte dát *Vuopmanáddjá* lea viehka guhkes áigge ain ássan ovttá sajis, ovdalgo ain sirdtii nuppi sadjái. Mitaluvvo

ahte *Vuopmanáddjá* ii atnán suohpana ii ge bissu, muhto dušše čuvddiin čujuhii bohcco ala, de dat ain gahčai. Dakkár stuorra noaidi leamaš lean son. Máskevári alde lea maiddái okta stuorra bálvvosgeađgi, maid dološ sámít leat bálvalan ja dasa oaffaruššan bohccuid.

OAHPAHEADDJI GÁDJA-SÁMMOL – SAMUEL SAMUELSEN – ČILGEN 1923. SON LEI RIEGÁDAN BUOLBMÁGIS 1842 JA VÁCCII ÁLAHEAJU OAHPAHEAISKUVLLA 1866-67. SON BARG-GAI OAHPAHEADDJIN SIHKE ÁLAHEAJUS, NJUORGGÁMIS JA RÁTTOVUONAS, GOSA SON JÁMIIL.

BIRET-ERKKE ERKE – ERIK ERIKSEN ERKE (1886-1959) – OFELASTIMIN DUTKIID MANKER JA VORREN GOLLEVÁRIS 1950-LOGU ÁLGGUS. ERKE ČILGII MAIDDÁI VUOPMANÁDJÁ BIRRA SUD-NUIDE. GOVVA: ERNST MANKER.

Nu go ovdalis namahuvvon, de sáhtii noaidi bid-
jat baháid dahje **bijagiid** earáid ala, geaid navd-
dii vašálažžan. Son gohčoduvvui **boranoaidin**.
Su veahkkin lei ee. erenoamáš loddi - **vuohku**
- ja bajábeal namahuvvon **gearpmaš** maid sáhtii
geavahit roasmmehuhttit olbmuid ja ealliid.

Buorre noaidi lei maid nu gohčoduvvon
geaidu, mii sáhtii **geaidut**, dahkat juoidá oaidne-
meahttumin. Sullasaš lei maid **juovssaheaddji**
gii sáhtii **juovssahit**, omd. oažžut suollaga buktit
ruovttoluotta biergasiid maid lei suoládan.

Go miššuvdna geahččalii návccahuhttit
noaidi fámu ja doaimmaid, de noaidi šattai
balddonas- ja cielussátnin. Noaidi dáidu seail-
lui de eambo čihkosis ja eará hámis, omd.
dávddaid buoridandáidun, mii lea seilon gitta
otnážii. Son lea dalle gohčoduvvon siseatnamis
guvhllárin ja mearrarittus **lávvin**. Eará namahu-
sat leat **buorideaddji** ja **dikšu**.

Nu go ovdalis leat čilgestan, de lei noaidi dea-
taleamos neavvu **goavddis**, mainna beasai nup-
pi máilbmái oažžut oktavuoda ipmiliiguin ja jáb-
miiguin. Eará namahus lei **meavrresgárri**. Máttasámi
namahus lei fas **gievrie**. **Goavddis**-namahus
lea hui boaris ja lea geavahuvvon ee. Deanulea-
gis. Dan duođašta ee. báikenamma **Goavddes-
gurra** Deanus mii dolin lei noaidi bálvvosbáiki.
Goavddis lei bassi neavvu, ja dáhpáhuvai maid-
dái ahte oaffarušše dasa. Goavddesávnasin
geavahuvvui «erenomáš muorra», mii lei sier-

ra sajis gosa beaivváš ii báitán. Daddjo ahte dat
árbejuvvui, ja dan fápmu stuorui jagiid mielde.
Dan áimmahušše vásedin náhkkelávkka siste
dahje giissás, ja dan neavvut, **bállin** ja **vuorbi**
(gč. vulobealde), ráddjojuvvojedje erenomáš
lávka sisa mii lei gorrojuvvon gáhkornáh-
kis. Goavdá sadi lei boaššus, mii lei bassi sad-
ji. Mátkkoštettiin goavddis galggai leat ráiddu
mañemus gerresis.

Sámiid gaskkas mii dovdat njeallje goavd-
desšlájá. Máttasápmelaččat geavahedje ráp-
ma- ja geavregoavdá. Vuosttas lei asehis, duol-
ba muorra, mii lei sojahuvvon gierdun dahje
guhkedáležin. Geavregoavddis lei ráhkaduvvon
luondduviđá muoras. Davvisámiid goavddis lei
muoras gohppojuvvon, ja das ledje guhkedáleš
ráiggat vuodus giehtasaji várás. Giema Sámis
geavahedje čiehkarámma goavdá. Buot šlájain
lei bajožin miessadat dahje áldodat. Bajožii led-
je sárgojuvvon govvosat leaibeosttuin dahje
gottevarain. Goavdát ledje mángga sturro-
gas. 1600-logus miššonearat gávdne Giema Sá-
mis nu stuorra goavdáid ahte eai sáhtán daid
váldit fárrui, muhto fertejedje daid boaldit bálv-
vossajis. Muhtun goavdáin sáhtte leat dušše
moadde govvosa, nuppiin fas badjel čuođi. Vuo-
đus náhkkesárgáid dahje -báttiid geažis hean-
gájedje mánggalágan áđat: veaike- ja silbarieg-
gát, riebanda ja guovžža guoccatdávttit, guovž-
ža bánít ja gaccat jna. main gádde lei noaide-
fápmu.

Mii diehtit ahte leat leamaš geavahusas sul-
lii 3 000 goavddis-variántta. Gaskamearálačat
leat sárgojun 40 govvosa juohke goavdá, mat
leat doaibman čállingiellan, ja nu doaibman
noaidi ofelažžan noaidástaladettiin. Danin
miššonbáhpat gohčodedje goavdáid **sámiid
bippalin**.

Goavdá bajoža ala ledje sárgojuvvon ee. eal-
liid ja ipmiliid govvosat. Noaidástaladettiin
noaidi dearppai goavdá **bállimiin** dahje **čoarve-
veahčiriin**. Goavdá bajoža alde jođášii golmma-
čieгат čoarvebieggas, man máttaguovllus goh-
čodedje **árpan**. Davvisámiid namahusat ledje
vuorbi ja **bajá**. Go veaiki šattai gávpegálvun
ja lei fidnemis, de das ráhkadišgohte maiddá
veaikevuorbbi, mii namahuvvui **veaikin**. Dearp-

padettiin bajoža **vuorbi** njuikkui dego cuoppu
govvosiid mielde. Dan johtima vuodul ja gosa
de loahpas bisánii, noaidi de einnostii ipmiliid
dáhtu.

Go miššonbáhpat jođášišgohte Sámis, de fuomá-
šedje man deatalaš goavddis lei sámi oskkus.
Dat han lei **sámiid bippal**. Vai sápmelačcat heait-
tášedje bálvleames sin ipmiliid ja siiddiid, de
báhpat válde dadjat veagal goavdáid sis, bol-
de daid dahje sáddejedje daid Stockholmii ja
Københápmánii, gos dat bullii stuorra buolli-
mis muhtun jagi manjá. Otne leat áimmuin
badjelaš 70 goavdá Davviriikkaid museain ja
eará riikkain. Vissásit čihkkojuvvojedje muhtun
goavdát báktelomiide ja juovaide, go noaidit
áddedjedje ahte miššonbáhpat háliidedje daid.

SIEDI FANASGIETBÁVTTIS. DUOGÁBEALDE BAJÁSGUVLUI OIDNO
GEAVGŇAVUOLLE.

FANASGIEDDI GOVVEJUVVON FANASGIETBÁVTTIS.

GIRJEČÁLLI DOALLAMIN KOPIIJA POALA-ÁNDDE (ANDERS POULSEN) GOAVDÁS, MAN DÁIDDÁR INGVALD GUTTORM LEA RÁHKADAN. SIEIDI GOAVDDESGURAS, VEAHÁŠ BAJÁBEALDE GEAVGNÁVUOLE.

4te Noar Poalašpelli, dett Talleš fann Hilvet
Tol, dett tol nu fann dett tol, dett dett fann dett
fann dett - fann dett.

5te Noar Poalašpelli 8. dett Talleš fann Hilvet Talleš
Giedme, fann dett nu fann dett fann dett, fann
fann dett fann dett - fann dett.

6te Noar Poalašpelli ☐ dett Talleš fann Hilvet
Haušdet, dett fann dett fann dett, fann dett fann dett
det fann dett fann dett fann dett, det fann dett
fann dett dett.

7te dett fann dett fann dett fann dett fann dett fann dett
fann dett fann dett, dett fann dett fann dett fann dett
fann dett, dett dett fann dett fann dett - fann dett, fann dett
fann dett fann dett fann dett fann dett dett fann dett
fann dett.

Poala-Ánde

Poala-Ánde lei Ohcejoga-Várjjaga sápmelaš ja noaidi gii vissásit lea geavahan Goavdesgur-sieiddi noidošettiin. Son dubmehalai jápmimii Čáhcesullos 1692 danne go lei geavahan goavdá. Ánde gažaduvvui garrasit goavdá geavaheame birra, ja diggereferáhta dieđuid mielde son čilgii vuđolaččat mo son dainna meannudii. Vuos čilgii govvošiid ja dasto geavaheame. Ieš lei praktiseren goavdá dáidovejolašvuodaid, muhtun dáiduid son diđii ja máhtii, muhto ii praktiseren ieš. Poala-Ándde goavddis sáddejuvvui Københápmanii ja šattai Københápmána Našonála Musea háldui, mii sáddii dan Sámiid Vuorkádávviidda Kárašjogas jagi 1979.

FAKSIMILE FÁLDDI ČÁLLOSIS MASA LEAT ČÁLLOJUUVON POALA-ÁNDDE ČILGEHUSAT GOAVDÁ GOVVOŠIID BIRRA. STATSARKIVET, TROMSØ.

POALA-ÁNDE, GII LEI SIHKE BADJEOLMMOŠ JA NOAIDI, JOĐII BOHCCUIDISGUIN OHCEJOGA JA VÁRJJAGA SIIDDAID GASKKA. KÁRTA: MIHKKU SOLBAKK.

POALA-ÁNDDE GOAVD-
DIS BÁLLIMIIN JA VURB-
BIIN MAT LEAT SÁMI
VUORKÁDÁVVIRIID
VUORKKÁS KÁRÁŠ-
JOGAS. GOVVA:
JOHN TRYGVE
SOLBAKK.

POALA-ÁNDDE GOAVDDIS SU
ČILGEHUSAIGUIN. RUOĐUID SISTE
LEA ČÁLLI LASÁHUSAT:

VUOSTTAS RÁIDU:

1. **ILMARIS**, MII LEA
RIĐĐO- DAHJE NEAVRRES-
DÁLKKI VÁRÁS. (VISSÁSIT
BIEGGAALMMÁI).
2. **DIERMIS** (DIERPMIS). GO
BÁLVALA IPMILA, DE SÁHTTÁ
DIERPMIS HEAITTIHIT ULLI JA
ARVVI. MUHTO SUS II LEAT FÁP-
MU OVDAL GO IPMIL VUOS LEA
ADDÁN SUTNJE DAN.
3. **GVODDE** (GODDI). GO DEAR-
PÁ GOAVDÁ JA RIEKKIS II ORUS
GOTTI ALA, DE SON GII LEA DÁHT-
TON BIVDOLIHKU, II FIDNE DAN HÁVE
VAIKKO MAN ÁNGIRIT DE BIVDDÁŠII.

NUBBI RÁIDU:

4. **PEIVE** (BEAIVI). DAT ADDÁ BEAIVVADAGA, BUHTES
ÁIMMU JA BUORRE DÁLKKI, ERENOAMÁŽIT GUOTTETÁIGGE.
5. **JUMAL-BARN** (IPMELBÁRDNI), GII VÁLDÁ ERET SUTTUID.
6. **JUMAL-ETIEM** (IPMELÁHČČI), GII RÁNGGÁŠTA BAHODAGA.
7. **DOM KIRCHEN** (DUOPMOGIRKU), MII ADDÁ SUTTUID ÁNDA-
GASSII, SIELURÁFI, KRISTTALAŠ JÁPMIMA. (SÁHTTÁ LEAT BÁL-
VOSBÁIKI?)
8. **ENGIL** - BASSIVUOIGNJA MII ADDÁ SUTTUID ÁNDAGAS-
SII JA VEAHKEHA DAN GII DÁHTTU ŠADDAT OĐĐA JA BUORET
OLMMOŽIN.

GOALMMÁT RÁIDU:

9. **St. ANNA**, MARIA OABBÁ GII VEAHKEHA MARIA.
10. **MARIA - JUMAL ENNE OR JUMAL ACHE** - (IPMILA EAD-
NI DAHJE IPMILA ÁHKKÁ) - MARIA, KRISTUSA EADNI JA IPMILA
EADNI. GO SU BÁLVALA, DE SON SÁHTTÁ VEAHKEHIT ÁHPEHIS
NISSONIID. (SÁHTTÁ LEAT SÁRÁHKKÁ, GII VEAHKEHA RIEGÁ-
DAHTTIT MÁNÁ).

- 11.12.13. **JULLE PEIVE, GOUGT
JULLE HERR, GVOLME JUL PEI-
VE HERR** (JUOVLABEAIHEARRÁT)
- GOLBMA GOVVOSA MAT VÁS-
TIDIT BASSI GOLBMA JUOVLA-
BEAIVVE. VEAHKEHIT OLBMUID
GEAT BASUHIT BASSIBEIVVIID JA
RÁNGGÁŠTIT SIN GEAT EAI BA-
SUT JUOVLABEIVVIID.

NJEALJÁT RÁIDU:

14. **MANNA** (MÁNNU) -
JORBA RIEKKIS MII VÁSTIDA MÁ-
NU. DAN BÁLVALIT VAI ŠADDÁ
BUORRE, ČÁPPA IDJADÁLKI.

- 15.16. **OLMOUG MANE KIRCHE**
- VÁZZI OLB MOT, GEAT LEAT MAN-
NAMIN GIRKUI.

17. **GOVUS** (NAMA HAGA) - OLMMOŠ
GII ČUOŽŽU GIRKU OLGGOBEALDE JA HÁ-
LIIDA SISA.

18. **KIRCHE** (GIRKU) MASA ADDÁ

BÁLTVOSKEANKKAIID, SIHKE GINTALIID, RUĐAID JA EARÁ.
SÁHTTÁ BUORIDIT DÁVDDAID.

VIĐÁT RÁIDU:

19. ČADNON BIRONISU JA MAIDDÁI STUORRA BIRO EADNI.
ÁNDE II DIEHTÁN DAN NAMA. (SÁHTTÁ LEAT JÁBMIIDÁHKKÁ).
20. BIRO MII GODDÁ OLB MUID JA GOHČODUVVO DÁVDAN.
(VÁRRA ROHTTU MII DAGAHA DÁVDDAID).
21. BIRO MII LEA LUOVUS JA RÁĐĐE HELVEHIS JA GIRDDAŠA
BIRRA MÁILMMIS.
22. **HILVIT TOL** (HELVETDOLLA) - DOLLA MII BOALDÁ OLB MUID
SIELUID HELVEHIS. (SÁHTTÁ LEAT JÁBMIIDÁBIMU).
23. **HILVET TARVE GIEDME** - GIEVDNI MII DUOLDDAHA OLB-
MUID SIELUID HELVEHIS.
24. **HILVET HAUF** - HELVETHÁVDI GOSA IPMIL BÁLKESTA
BUOHKAID GEAT OSKOT BIRUI.
25. **HVENAALES GVOLISIS** - ČADNON BIRO LÁHKKIIGUIN - BIRO
MII LEI ČADNON GO IPMIL SIVDNIDII MÁILMMI.

Máilbmeoaidnu

ja ipmilat

Oskkudutkiid oaidnu lea leamaš ahte sámi máilbmegovva lei dakkár ahte ledje golbma dahje vihtta avvosa dahje máilmmi: máilbmi gos mii eallit ja okta dahje guokte máilmmi min bajábealde ja vulobealde. Dát oaidnu lea vuolgán dan dulkomis mo govvosat leat sárgojuvvon muhtun goavdáide ja man láhkai mišunearat leat geahččalan systematiseret ja dulkot ipmil-máilmmi. Muhto dovddus ruota oskkudutki Rydving oainnu mielde (son máhtta sihke davvi-, julev- ja máttasámegiela) de lea hui eahpesihkkar ahte leat go sápmelaččat ádden máilmmi dán láhkai. Davvisámegillii gávdno dajaldat **guovtte áimmu gaskkas** dahje **guovtte ilmmi gaskkas**, mii sáhtta čujuhit dan guvlui ahte sápmelaččaid dološ oskkus ledje guokte máilmmi dahje áimmu, min máilbmi/áibmu ja oaidnemeahttun dahje nuppi máilbmi/áibmu "nubbeaibmo".

Mii navdit ahte nu gohčoduvvon oktageardánis oskkuin leat ollu sierralágan luodu- dahje luondduipmilat, ja árvvus adnon oskkuin - omd. kristtalašvuodas - lea dušše okta buotveagalaš ipmil mii stivre buot. Muhto sápmelaččain lei maiddá vuoiŋgalaš ipmil mii lei buot eará ipmi-liid bajábealde ja mas lei fápmu. Dan namma lei davvisámegillii **Ipmit**, julevsámegillii **Jubmel** ja lulli- dahje máttasámegillii **Jupmele**. Máttasámiid **Jupmele**-namahus rievddai **Raedic**-namahussan, mii lea skandinávalaš loatnasátni. Nu dáhpáhuvid maiddá eará máttasámegiel ipmil-namahusaiguin, maid diktit čilgekeahtta dán háve.

NOAIDDESVOOĐA **IPMIT** SÁRGOJUUVON POALA-ÁNDDE GOAVDÁI.

Ipmil-Jubmel-Jupmele lei guhkkin eret olbmuid beaivválaš eallimis, ja su hárve bálvaledje. Vai sámít heaittäšedje bálvleames noaiddesvuoda ja dorvvaštivčče kristtalašvuhtii, de miššonbáhpát rievdadedje sámi *Ipmil-Jubmel-Jupmele* namahusaid kristtalašvuoda Ipmila namahussan. Dákko bokte lea sámi dološ oskku namahus seilon otná áigái, muhto lea dušše ožžon ođđa sisdoalu.

Ipmila lagamus lei *Dierpmis*, mii muhtun gállduid dieđuid mielde lei bajimus ipmil. *Dierpmis* (máttasámegillii «Horagallis», mii lea skandinávalaš loatnasátni) lei bajánipmil mii dagahii riđu (stoarpma), bajána ja álddagasa ja nu arvvi. Dat lei árvvus adnon danne go dat attii arvvi, mii lei buorrin šaddui. Dat *buhtistii* áimmu vai dávddat ja bahás vuoinnat eai beassan cieggat olbmorupmašii. Das lei nappo fápmu olbmuid eallima, dearvvasvuoda ja jápmima badjel. Danne sámít das balle ja dan doahhtaledje ja bálvaledje viššalit.

Beaivválaš eallima várás ledje dát ipmilat: *Leaibealmmái* lei meahcástanipmil. Leaibemuorra adnojuvvui bassi muorran, ja dan ostu geavahuvvui vuodat dahje málet goavdá govosiid. Erenoamážit bivddedettiin guovžža lei deatalaš addit bálvos-sállaša dasa vai gáhtte bivdiid, muđuid gale sáhtii guovža goddit sin. *Čáhcealmmái* lei fas guolástanipmil. Sullasaš ipmil lei *Guolleipmil* («Gulli lbmel»). Muhtun eará ipmil lei *Bieggaalmmái* mii lei deatalaš goddebivdui, omd. botnjat biekka vai gottit mannet bivdorokkiide. *Bárboáhká* bearráigeahčai bárbmolottiid vai giđđat bohtet dearvan *Bárpmus*, lieggaeatnamis. *Guorga*, mii lei lottiid «gonagas» ja dieđihii ahte giđđa lea boahtán, galggai maiddá doallat logus Bárboáhká ovdas galle lotti bohte giđđat ja galle dušše mátkkoštettiin, nu ahte son beassá mearridit galle lotti oážžu váldit gitta. *Boaššoáhká* orui boaššu vuolde ja attii bivdoličku. Seammasullasaš ipmil lei *Gieddegeašgálgu* gii ásai *gieddegeažis* dahje goahtešilju ravddas ja suodjalii goahtešilju.

DEARPMIS SÁRGOJUUVON POALA-ÁNDDE GOAVDÁI.

Gieddegeašgálgu

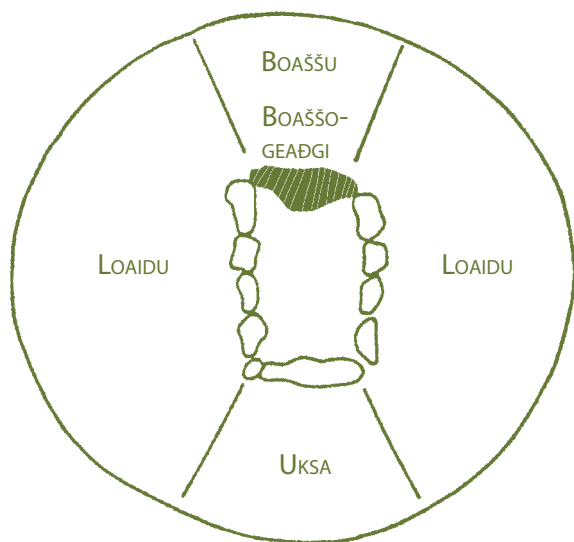
Gieddegeašgálgu lei dakkár guhte diđii mii gean birra dáhpáhuvai. Son lei dakkár dego Ip-mil guhte buot diđii mii gean birra dáhpáhuvai dahje mii gos šattai. Sus lei álggos boadnjá, muhto de jámii boadnjá ja son bázii okto. De son das maŋŋá ásaí luodus okto. Ii son dáhtton ovttage alccesis eallinguoibmin. Muhto go olbmuiide mii nu šaddá heahhtin, de sii mannet Gieddegeašgálguin árvalit maid dat diehtá dan birra. De Gieddegeašgálgu dan birra buot smiehttá ja hutká.

Lea duohta ahte dalle goas Gieddegeašgálgu lei, de dalle sii jáhkke bures sutnje, aiddo seammá go dál jáhkke boares gálguid ja boares boadnjáid giieldimiid ja rávvagiid. Dasgo muhtimat ballet dainna vel buorebut go jápmimis. Dasgo min máttarádját ja máttaráhkut leat min ná oahpahan, ahte nu galgá bargat mo sii leat rávven dahje máinnastan dahje cuiggodan. De fertejit mánát dahje nuorat daid jáhkkit, seammá go dovle jáhkke Gieddegeašgálgu.

BOARES MÁINNAS.

BEAIVVÁS/BEAIVI SÁRGOJUUVON POALA-ÁNDDE GOAVDÁI.

Ledje maiddái nissonipmilat main lei guovddáš sadi olbmo riegeameis ja bajáššaddamis. Bajimusas lei **Máttaráhkká**. Sus ledje golbma nieidda: **Sáráhkká**, **Juoksáhkká** ja **Uksáhkká**.

Sáráhkká várjalii ogi ja veahkehii riegeahttit máná. Son lei sealgeeadni ja sivdnideaddji. Maŋná go sámít fertejedje gásttašišgoahtit mánáideaset kristtalašvuoda girkus, de dáhpáhuvai mángii ahte go bohte ruoktot, de lávggo máná ja adde dasa ođđa nama Sáráhkkái gudnin. Sáráhkká lei maiddái isida suodjaleaddjin ja oppalohkái goađi ráđđejeaddjin, dasgo son orui árranis. Danne oaffarušše dasa juohke beaivve borramuša ja jugástaga.

Uksáhkká orui uksašielmmá vuolde ja várjalii goahteuvssa ja goađi ássiid. Son válddii

vuostá máná go dat riegeadii ja várjalii máná lihkohisvuodas. Son veahkehii maiddái nissonolbmuid buhtásmuvvat go dain ledje mánno-dávddat. **Juoksáhkká** bearráigeahčai gándamánáid vai ožžot bivdosearaid.

Jáhke ahte olbmo riegeaepmi dáhpáhuvai dán láhkai: **Ipmil** attii sielu **Máttaráhkkái**, mii sivdnidii *ogi* sielu birra ovdal go sáddii dan viidáseabbot **Sáráhkkái**. Son bijai olbmo álggu nissona **gottui** dahje **mánágoahtái**. Jos ohki galggai šaddat nieidamánán, de áimmahušai **Sáráhkká** dan. Muhto jos lei dáhttu riegeahttit gándamáná, de addui **Juoksáhkká** háldui, gii nissona goatus sáhtii muhttit nieidamáná gándamánán. Ovdal riegeahttima oaffarušše beatnaga sidjiide geat ledje jápmán, vai riege-

dahttimiin manná bures ja eadni ja mánná lea-
ba dearvasat. Riegádahttima manŋá oaffarušše
bohcco/gotti dahje eará ealli mii hávdáduvvui.
Riegádahtedettiin nisu galggai veallát dah-
je čohkkát boššui-čalmmiid, gos *Boaššodáhká*
ráđđii. Jos riegádahtti lei uksii-čalmmiid, de gal
vaddásmahtii riegádahttima.

SÁRGGUS ČÁJEHA GOAĐI LÁHTTI. BOAŠŠUS, MII LEI BASSI SADJI,
ÁIMMAHUŠŠE EE. GOAVDÁ JA BIVDOBIERGASIID. BOAŠŠOGEAĐGI
ČÁJEHII GOKKO BASSI BOAŠŠU ÁLGGI.

GOAHTEBÁZAHUS, MAS VUHTTO ÁRRAN. ÁRRANBÁZAHUS, MII
LEA JULLÁJÁVRRI LAHKA FANASGIETTI BADJOSIIN, SÁHTTÁ LEAT
500-600 JAGI BOARIS.

Gumpe!

Don eatnat vahát leat dahkan
It šat galgga dán báikkis orrut
Dás eret dohko máilmmi geahčái mannat
Ja don galggat bážahallat
dahje ge eará láhkai heavvanit.

LEEM 1767.

GUMPE GAL II LEAT SÁRGOJUUVON POALA-ÁNDDE GOAVDÁI.
DAT LEI BORASPIRE MAN SÁPMELAČČAT VAŠUHEDE, ČILGE
KNUD LEEM 1767.

GUOLLEIPMILA BÁLVALEDJE EINNOSTIT BUORI GUOLÁSTEAMI.
DÁ "LUOSSAIPMIL" VEAHÁŠ VULOBEALDE LÁKŠJOTNJÁLMMI.
GOVVA: ARVID SVEEN.

Jábmiidáimmus ráđđiiga **Jábmiidáhkká** ja **Rohtu** («Rutu»), mat leigga dávda- ja jápminvuoiŋat. (Fuomáš **rohttodávda**-sáni mii dárogillii lea **kopper**, ja mii hearjidii garrasit davvi Sámis 1700-logus). Go muhtun siiddaolbmui buohcái, de gádde ahte buohcci siellu lei čádjidan **Jábmiidáibmui**, gos bahás vuoigna givssidii ja biinniidii dan, danne go dáppe eatnama alde son lei eallán ipmilmeahttumit. Noaidegácci vehkiin de noaidi sáhtii viežžat ruovttoluotta siiddaolbmo čádjidan sielu ja dearvvasmahttit su.

Maiddái **Beaivi** dahje **Beaivváš** lea leamaš deatalaš sámi noaidevuohtaoskkus, erenoamážit máttasámiid gaskkas. Dat lei buot eallima fápmu, ja lei čuovgga, lieggasa ja sahkkehusa ipmil. Dan hálddus lei maid olbmo jierbmi ja dávdmaid buoridan fápmu.

Davvisámiid mielas **Beaivváš** lei vel nu erenoamáš dannego dat jávkka moatte mánnui dálvit, ja geassit gis ii oppanassii ge astan vuoiŋastit dahje nohkastit. Vuosttas beaivvášbeaivve skábma maŋŋá noaidi vuoiddai muorrameggá varain. Ja dasto son geahčai rieggá čađa **Beaivváži** veahkehit daid geat ledje massán jierpmi.

ÁITEJOGA SIEIDI, MII MAIDDÁI GEAVAHUVVUI LUOSSABIVDDU OKTAVUODAS. OHCEJOGA BÁHPA FELLMAN DIEĐUID MIELDE LEI NOAIDDI BÁLVVOSMEANNU NÁ:

Vuidojuvvo, vuidojuvvo bassi sieidi
Bora dahje it bora
Leage datte mu ipmilan.

JÁBMIIDÁHKKÁ SÁRGOJUUVON POALA-ÁNDDE GOAVDÁI.

Sáivu (Sávju)

Sáivu lei sámiid **ruoktu** dahje "paradiijas", mii dájvja lei sárgojuvvon goavddesbajoža ala lahka lpmila. **Sáivvus** ledje sámiid máttut vuolgán, ja dohko máhcce fas jápmima manjá. Doppe lei buorre dilli, ollu buoret dilli go eatnama alde ja **Jábmiiidáimmus**. Sáivu sáhtii leat erenoamáš várri, mii maiddái gohčoduvvui **Bassin** dahje **Bassevárri** (**Basevárri**). Dahje lei erenoamáš jávri, mii maiddái gohčoduvvui **Sáivan**.

Otne lea **sáiva** dovddus davvi Sámis goallo-sánis **sáivačáhci**, mas ii leat sálte. Guovdageainnus dan mearkkašupmi lea **jávri**, masa eai golgga stuorát jogat. Das lei mahkáš duppal bodni ja lei issoras čienal. Sáivu- ja sáiva-sáni etymologija dahje historjá lea eahpečielggas. **Sáiva** (sávja) lea omd. jávrri namma Unjárggas.

BASSIJÁVRI **SÁIVA** UNJÁRGAS. OVDDABEALDE GUOKTE DOLOŠ HÁVDDI.

Sieidi

Sápmelaččaid gáddu han lei ahte luodus lei sielu. Bassivuoinnat ráđđejedje deatalaš báikkiin dahje sajiin luodus. Muhto muhtun sajit ledje erenoamáš bassit ja geavahuvvojedje bálvvosbáikin. Dakkárat ledje čalbmáičuohcci geađggit, muorat dahje erenoamáš bávttit. Dát gohčoduvvojedje **sieidin**. Sieidi lei dávjá gárdojuvvon geađggiiguin, hirssaiguin dahje čorvviiguin, mii gohčoduvvui **čoarvegárdin** («tiorjwe gardi»), dahje **geađgegárdin**. Dákkár geađgegárdi vuhto Erkkeoaivvi vuolde Fanasgietti badjosiin.

Muhto maddái čalbmáičuohcci várri doaimmai bálvvosbáikin, mii gohčoduvvui **áldan**, mii lea báikenamman Unjárggas.

Juohke siiddas lei **sieidi**, dahje sáhtte leat mángga sieiddi. Bearrašis dahje ovttaskasolbmossáhtii maid leat iežas **sieidi**. **Sieidi** lei lahka deatalaš bivdosajiid ja bálvaluvvui danne hui viššalit meahcástan- ja guolástanáigge.

Go noaidi vihahii ođđa sieiddi, de dat dáhpáhuvai bálvvosdajahusaiguin ja guolevuojain vuoi damiin, ja vihaheami sáhtii mieđuštit goavdá alla jupma ja luoddi/vuoli šuokŋa. Ja čáppa njárga, suolu dahje alla johkagáddi ledje guollesiidid orohagat, ja dávjá sitnogieddi ja lagežat činjahedje birra. Jáhkku lei ahte lpmil liikui ruonas ivdnái.

SIEIDI LÁVVOVÁRIS

SIEIDDIT ERKKEOAIVI VUOLDE.

Nissonat dahje náitalanahkásaš nieiddat eai ožžon lahkanit dan. Maiddái eallit, nugo beatnagat, eai luitojuvvon bálvvossadjái.

Go sápmelaš ráhkkanišgođii guollebivdui, de son finai gopmárdallamin ipmilasas dahje sieidásis ja dáhttumin guollelihku. Go máhcai bivddus, de son attii dasa oasi sállásis, dábálaččat guoleoaivvi dahje guolečalmmiid. Dát lea ain dáhphuvvan ođđa áiggis Deanuleagis.

Muhtumin nu ge geavai ahte bivdu ii menestuvvan nu bures, ja lpmil oaččui siva. Dalle bivdoalmmái garuhii lpmilis, gii lei su healbadan. Bearaš dahje oppa siida fertii de fárret ođđa bivdočáziide.

Sii guđet sieiddi bálvaledje, sii vuosttažettiin go goddebivdui vulget, de mannet vuossieidi lusa oaidnin várás gosa guvlui bassi sieidi sin gohčču vulgit, ja gos galget sii ollumus gottiid gávdnat. Dat lei aiddo ná: gosa guvlui sieidi lihkká, de dohko guvlui goddebivdit galget mannat. Go doppe maidige fidnejit, de galget buktit sieiddi lusa čábbáseamos čorvviid, ja leavssusbuoiddi galget bidjat sieiddi ala, go beaivváš báitá ja ligge dan buoiddi, ja dan láhkai vuodja golgá sieiddi mielde vuolas.

AIKIO 1903.

GEAĐGEGÁRDI ERKKEOAIVVI VUOLDE LEA VIEHKA MUDDUI BILLISTUVVON.

317

Sieidi Máskeváris

Muhtumin dalle go mun ain ledjen gánda, nuppelotjakhkášaš, ledjen ihkku mánoheahpin čuoigamin Máskevári badjel. Mus lei guoibmi guhte lei ollesolmmoš. Go moai bođiime dan geađggi lusa, de moai mieiggasteimme dan geađggi vuostá vuoinnastit. Go moai dal leimme das orrumin, de moai deddošgođiime nu ahte ean sáhte lihkahit ean suorbmageaži ge. De gullagođiime go boazosiida johtá davás guvlui munno vuostá, ja gulle olbmuid, beatnagiid ja bohccojułggiid go dat rušket. Ean ge beassan lihkadišgoahtit ovdalgo buot ledje meattá munno mannan.

Ean moai lean oadđimin, muhto dušše dedduime. Muohttagis ii vuhtton mihkige, ja moai guktot gulaime ovttá láhkai.

OAHPAHEADDJI GÁDJA-SÁMMOL – SAMUEL SAMUELSEN – ČILGEN 1923. SON LEI RIEGÁDAN BUOLBMÁGIS 1842 JA VÁCCII ÁLAHEAJU OAHPAHEAISKUVLLA 1866-67. SON BARGGAI OAHPAHEADDJIN SIHKKE ÁLAHEAJUS, NJUORGGÁMIS JA RÁTTOVUONAS, GOSA SON JÁMIIL.

SIEIDI MÁSKEVÁRIS. GOVVEN: HARALD GASKI.

Goavddesgurnjálmmis

Mun ledjen ain gándaalmmái, bures vuollil guoktelot jagi, muitala Hánša. Ovtta eahket, gaskkamuttos borgemánu, vulgen mun oag-gut guikii. Mun ledjen suhkan miehtá guoik-ka, ja ovdalaš gaskaija suhken mun gáddái ja vulgen káfestallat.

Lea obbadálki ja áibba goalki. Ledjen mun das dola bijadeamen, de fuomášin. Lemeta tealttá bajil vielttis boahotá čáhppeslágan eal-li. Ii dat oro leamen geatki iige beana, muh-to eambbo dego njuorjju. De bođii bodnái ja manai Lemeta tealttá duohkáí, ja nu jávk-kai dohko. Mun dal čuoččun ja geahčan ja vuorddán dan fas ihtit doppe. Ii doppe oidno šat mihkkige.

Mun aiddo áigon vázzilit geahččat mii dat lei, ja gosa dat šattai, de šuvvagođii issorasat. Ii dat lean ge guhká, de álge soagit sodjat mu birra dego garra dálkkis. Lagamus soagis heaččá čottaliidni. Dat maid orru njuolgga áibmui. Mun in leat das go moadde lávkki eret, muhto mun gal in dovdda maidige dálk-kiid. Mu bokte lea áibba goalki. Riššasákki oaččun doallat gieđas nu ahte dat ii čáskka. Nu fáhkkestaga go dát šuvvan bođii, de jask-kodii maid. Mun doapmalin geahččat tealt-tá duohkáí mii dat lei, ja gosa dat šattai mii dohko manai.

In mun gávdnan doppe, in tealttá duohkin inge siste, maidige ealliid, inge gal oaidnán mannamin gosage dan.

Ledjen gullan ahte ovddešáiggis leat sihke oaidnán ja gullan dán báikkis *Goavddesgurnjálmmis* ipmašiid, muhto in mun diedusge lean gal jáhkkán dasa maidige.

Káfe gal in šaddan dan háve gal vuoššat, inge oakkastit ge šat eambbo. Mun vižžen oaggun-biergasiiddán fatnasis ja mannen ruoktot.

GIRJJIS: ELLE MÁRET PEDER, IPMAŠAT, 1992.

SIEIDI GOAVDDESGURAS, VEAHÁŠ BAJÁBEALDE GEAVGNÁVUOLE. GOAVDDESGURRA MEARKKAŠA DÁROGILLII "TROMMESKARET".

SIEIDDI LAHKA LEAT GOLBMA GODDEROKKI, MAT VISSÁSIT LEAT GEAVAHUVVON BIVDIT GOTIID OAFFARUŠŠAMA VÁRÁS. SIEIDI LEA MAIDDÁI GEAVAHUVVON EINNOSTIT BUORI LUOSSABIVDDU, DIHTET EALLILAN OLB MOT MUITALIT.

NOAIDDI BÁLVVOSBÁIKI, DAHJE VEADJÁ LEAT BORRA MII LEA GEAVAHUVVON VURKET SÁLLAŠA/BIERGGUID. ERKKEOAIVVIS.

Bálvvosattus

Knud Leem (1767) čilge oaffaruššama ná: Dábálaččat noaidit geavahedje ealliid, dakkáriid go gottiid/bohccuid, sávzzaid dahje eará šibihiid (go dat ledje fidnemis). Sii hárve geavahedje njurjuid ja dakkáriid. Muhtumiin geavahedje maiddái jápma áđaid, go mielkki, mielkemáli, vuosttá jna. Bálvvosmeanut ledje mánggaláaganat. Go oaffarušše ealliid, de dábálaččat geavahedje oppa ealli, duollet dálle dušše osiid das. De vuos njuvve ealli, vušše ja borre dan, earret dávttiid, maid guđde bálvvossadjái lpmilii ávkin, dainna doaivagiin ahte sivdnidivččii fas bierggu dasa. Ealli varain vuidojuvvui bálvvossadji ja muorat mat ledje dasa ceggejuvvon. Dat gohčoduvvojedje

luohtemuorran «Liet-Morak». Muhtumiin ealli njuvvojuvvui johgáttis, dikte vara golgat dasa ja loahppa varas geavahuvvui vuoidat muoraid mat dasa guđđojuvvojedje. Guovžžavuoivvas bassojuvvui bassemuorgeažis dola badjel bálvvosattusin dahje oaffarin. Muhtun sámeguovlluin ledje sierra bálvvosmeanut mánáid várás. Go mánná lei ain ohkin eatni goaŋus ja riegádivččii dearvasin, de dávjá oaffarušše ealliid, maiddái šibihiid; riegádettiin oaffarušše beatnaga, mii hávdáduvvui eallin; riegádeami maŋŋá oaffarušše ealli man oaivvi birra lei čadnon liidni, mii maiddái hávdáduvvui eatnamii.

Ádjásuolu Deanus

Deatnogáttis, golbma kilomehtera Skiippa gu-
ras máttásguvlui lea Ádjásuolu dahje Eadjá-
suolu. Nuo 150 jagi dás ovdal lei gieldda gas-
kabáiki Ádjásullos. Doppe ásai dalle maidái
leansmánni. Son lei boah tán Gaska-Norggas
Troandimis ja su namma lei Juho. Son náita-
lii sámenieiddain ja lei beakkálmas stuoris
ja gievra. Danin olbmot gohčodedje su Ád-
dján, Eaddjin ja su nama mielde suolu ge goh-
čoduvvui Ádjásuolun.

Juho-leansmánni lei nu searalaš ja gievra ahte
son duosttai váldit guovžža ge sallafággái.
Ja de muhtumin lei vuot heaibumin guovž-
žain ja čurvii skihpárii, vai dat boah tá ákšuin
čuolastit guovžža gállui. Skihpár goittotge lei
nu dárpmohuvvan ahte čuolastii leansmán-

ni bealgái. Leansmánni ii das suorganan. Son
dajai: Ale mu čuola, muhto čuola guovžža! Ja
nu soai fidniiga dan ge guovžža.

Dan áigge ledje dáppe valjis guovžžat.

TROSTEN-ISSÁT (1899-1975)– ISAK
TROSTEN – MUITALAN BIEHTAR-ÁNDII
GEASSIT 1965. JUHO, MAN TROSTEN-
ISSÁT NAMAHA, FERTE LEAT JUHO-NILJAS
– NIELS JOHNSEN (1797-1877),
BEALLESÁPMELAŠ – GII LEI BUOLBMÁGA
LEANSMÁNNI 1800-LOGU GASKKAMUT-
TUS. SU ÁHČČI LEI DÁŽA: JOHN NIELSEN
HALTEN (1762-1825), GII FÁRRII TROANDIMIS BUOLBMÁGII
S. 1790. AAS.

SIEIDI GUOVŽAVÁRIS. GUOVŽAVÁRIS LEAT DOLIN GODDÁN
MÁNGA GUOVŽŽA, MUITALIT GUOVLLU EALLILAN OLBMOT.

Veahkkevuoiŋŋat

Sápmelaččat jáhkke maiddái eatnanvuoláš veahkkevuoiŋŋaide mat namahuvvojit sierralágan tearpmaiguin dahje doahpágiiguin guovvlus guvlui Sámis. Doahpagat leat: **háldi** dahje **háldejaš**, **ulda**, **gufhtar** ja **ganeš**. Orru leamen čielggas ahte dáin doahpágiin lea **ganeš** čielga sámegiel doaba, mas ii gávdno sulastahtti tearbma eará skandinávia gielain, ii ge velá eará suoma-ugralaš gielain ge. Várre **ganeš** lea lea-

maš sámiid álgotearbma dahje -doaba eatnanvuoláš veahkkevuoiŋŋaid dahje ássiid birra. Dea-nuleagis lea báikenamma **Ganešvárri** gos mahkás ásse eatnanvuoláš **gatnešat**. Gufhtar-, ulda- ja háldinamahusat leat fas loatnasánit dáro-, ruoŋa- ja suomagielas: **gufhttarat** dáro-, ruotagielas < **go(d)vetter**, **vihttarat** < **svvitter**; **ulda** dárogielas < **hulder**; **háldi** suomagielas < **haltia**.

Gatnešat

Bákteráiggi siste ledje gatnešat, ja daid eai oaidnán oktage. Dan dihtii eai sáhttán daid gitta váldit. De biddjojuvvui fierbmi dan bákteráiggi ovdii, gos mearkkašedje gatnešiid. Ja go dat bohte olggos, de darvánii muhtun dan fierbmái, dainna lágiin ožžo gitta. Dat lei oahppan eanemustá fierbmeráhkadanbargui. Ja de biddjojuvvui firpmiid ráhkadit ja maiddái čiktit. Muhto go ii ollán miehtá

vuovssa, de váccii čalbmeráiggiid mielde bajás ja vulos ja dainna lágiin sáhtii doaimmahit barggus.

De ahkidišgođii, go lei okto. De luite olggos. Beaivit bođii siidii. Muhtun eahket fas manai olggos. Ja de láhppui, eai ge diehtán gosa šattai, muhto várre (navde) dan ahte lei mannan ruoktot.

AIKIO 1925, ANAR.

BASSIJOHKA ÁLLETJOHKA MAN ČÁHCI VISSÁSIT LEA GEAVAHUVVON MÁNNAGÁSTTAŠEAPMÁI.

Gásta ja olbmonamat

Sámemiššuneara **Isaac Olsen** čilge ahte ođđa sámemáná galggai árrat čatnat oskku vuoignamáilbmái ja jábmiid máilbmái. Dát dáhpáhuvai nammaaddima ja gástta bokte. Su áigge lei dáhpin gásttašit máná ođđasit sámevieru mielde ja addit dasa sámename manjá go lei gásttašuvvon kristtalaš girkus. Ledje dan oskku dahje jáhkus ahte kristtalašvuoda gásta ja dážanamma ii čalgadan sámemáná. Sáhtii baicce buktit buohcuvuoda ja dávddaid mánnái. Dalle noaidi basai máná bures liegga čázis dajadettiin: ***Dál basan dus eret gástta ja nama maid báhpááddjá lei bidjan dutnje.***

Teologa Hans Skanke, gii finai von Westena fárus gitta Várjjagis, namaha nissonolbmo gásttašeaddjin. Su gohčodedje ***lávgoeadnin***, son čilge ja lasiha:

Son bálkesta veaikerieggá, man gohčodit šiellan, gastačáhcai ja gásttaša máná. Šiella

darvehuvvo máná biktasii dahje gietkamii gáhttet máná bajásšaddama. Manjá šielá sáhtta henget goavdái gitta.

1700-logu čálalaš gáldut namahit guovttelágan ođđasis gástta, ja guktuid guovdu lei ***šiella*** hui deatalaš. Nubbi lei ***sámenammagásta***, «Same-Nabma-Daab» mii dáhpáhuvai manjá go ledje ferten gásttašit máná kristtalaš girkus. Dán ođđasis gástta fertii dahkat nisu gii ii lean čuvvon kristtalaš gástta. Dán gásttas mánná oaččui ***sámenama***, «Same-Nabma», man sápmelaččat geavahedje gaskaneaset. Nama lei ovdal geavahan dahje guoddán máná muhtun ovdavánnen, gean guottuid ja láhtaid doivo máná oažžut. Gásta dahkkui maiddái ***Sáráhká*** nammii, ja gásttašeaddji attii de mánnái šielá, mii duodaštii ahte lei luohpan kristtalašvuodas eret ja bures-sivdnidan Sáráhká.

Nubbi gásta gohčoduvvui fas **ođđanamma-gástan**, «Udde-Nabma-Daab». Dat dahkkui jos mánná buohccái dahje čierui olu. Dán dagai dábálaččat eadni ieš, goittot dagai nisu dan. Gástačáhcai, mii lei duldestuvvon, bálkestuvvui šiella, mii sáhtii leat veaikkis dahje silbbas. Go šiella lei bálkestuvvon čáhcái, de gásttašeaddji buressivdnidii máná vai ealášii lihkolažžan dán máilmmis. Gástta maŋná šiella darvehuvvui mánnái, - gieđa vuollái gándamánnái ja raddái nieidamánnái. Dákkár **nammašiella**, «Nabma-Skiello», lei bassi oapmi man mánná

guttii badjelis dassái go šattai ollesolmmožin, ja dan maŋná gánddat darvehedje šielaset goavdái. Jos čáhci mii galggai geavahuvvot ođđanammagásttas, liggejuvvui veaikegievnnis, de gievndi lei ávkin šiellan. Veaikegievndi gulai dan maŋná mánnái.

Kristtalaš namat ihte virggálaš namman dađstaga go stáhta miššonpolitihkka ja -barggut váikkuhedje. Báhpát hilgugohte sámi ovdana- maid, mat sin oaivila mielde ledje báhkinnamat, ja geavahišgohte dan sadjái Bippala namaid go gásttašedje sámi mánáid.

SIEIDI GÁRCHOJOGA LAHKA. DÁN JOGA ČÁHCI SÁHTTÁ LEAT GEAVAHUVVON GÁSTAČÁHCIN.

NOAIDI GOAVDÁIN MAS HEAŊGÁJIT ŠIELAT. KNUD LEEM 1767.

Isaac Olsen gástameanuid birra

Go sámemánná riegada, de liggejit čázi ja bidjet lihhtái ja basset máná seamma láhkai go eará álbmogat ge dahket. Go máná lea basson buhtisin, de loktejuvvo lihhtis. Noaidi de nahkeha máná julggiid gurut gieđa vuollái ja máná oaivvi fas lihti badjel. De bassá olgeš gieđain máná oaivvi seamma čázis dajadettiin: Dál oaččut ođđa namma, mii lea čuvvon min sogá doložis. Don galggat šaddat seammaláganin go duot siida nisu dahje almmái, gii lei buorre noaidi, gii bálvalii siidda olbmuid bures. Ii ge oktage lean nu noaidečeahppi ja dáiddolaš go son. Son lei geampa, johtil ja gievra ja jierbmái. Son lei buorre báhčči ja guolásteaddji ja birgii ja birgehalai juohke sajés. Nu galggat don ge šaddat. Doid váriin ja mehciin galggat meahcástallat ja doppe fas guolástit. Noaidegázzi ja eará ve-

ahkkegázzi galget du bálvalit jegolaččat. Ja *Duontu* (Doantá?) galgá dutnje sállet bivdoattáldagaid. *Vuohku* (loddeveahkki) ja eará gázzi galget leat du veahkin, doid ja doid váriin galgá dus leat lihkku fidnet ealliid, doid ja doid jávrriin ja jogain don galggat oažžut guliid.

Jos lei sáhka nieidamánas, de dadjet: Dát mánná galgá šaddat seammaláganin go duot nisu, geas lea leamaš seamma namma, gii máhtii noidošit ja hágai duoid ja duoid buoriid. Dienin galggat don ge šaddat.

Maŋŋá gástta goivot ráiggi oadđinsadjái, lei-kejit gástačázi dohko ja devdet fas dan.

Dasto noaidi borrá buriid mállásiid, ja son galgá borrat buot daid buoiddes bierguid.

Ovdal gástameanuid noaidi galgá juhkat ollu guolevuoja dahje ruhpačázi vai juoiganjietna lea buorre ja noidošandáidu lea bastil.

Gáldut ja girjjálašvuohta

Fellman J.; *Anteckningar under min vistelse i Lappmarken*, I-IV, Helsingfors 1906.

Leem K.; *Beskrivelse over Finnmarkens Lapper*. Kiøbenhavn 1767. Nytrykk 1975.

Olsen Isaac (etter 1715): Om Lapperne Vildfarelser og Overtro. **Red. J. Qvigstad,** *Kildeskrifter til den lappiske mytologi 2*, 1910.

- Finnernis Afgudssteder. **Red. M. Brock Utne og O. Solberg.** *Finnmark omkring 1700. Aktstykker og oversikter* (NS 1) 1934.

Pollan B.; *Noaidier. Historier om samiske sja-maner*. Den norske bokklubben 2002.

Qvigstad J.; *Lappische Opfersteine und heilige Berge in Norwegen*. Oslo 1926.

- *Lappische Heilkunde*. 1932.

Rydvig H. & Kjellström R.; *Den samiska trumman*. Nordiska Museet 1988.

- *Samisk religionshistoria: några källkritiska problem*. Uppsala 1995.

- Traditionell nordsamisk religion omkring år 1700. **Mytisk Landskap**, av Arvid Skanke H.: *Epitomes Historiæ Missionis Lapponicæ. Pars Prima etc.* Red. av O. Solberg, Oslo 1945.

Solbakk Aa.; *Ávjovári-Karášjoga historjá 1553-1900*. Kárášjohka 2000.

Vorren Ø. og Eriksen H.Kr.; *Samiske offerplasser i Varanger*. Nordkalottforlaget 1993.

Lemet-Jon Aage ja Lemet-Jon Ivvár.; *Kulturmáhttu*. ČállidLágádus 2005.

Aage Solbakk čohkken diedut. Gažadan eallilan olbmuid 1980-, 1990-logus.

SIEIDI STUORRAGEADGEVAĐAS.

Sápmelaččaid gáddu lei ahte luodus lei siellu.

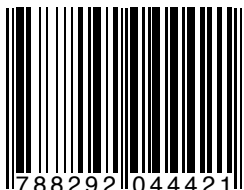
Bassivuoŋnat ráđđejedje deatalaš báikkiin dahje sajiin luodus. Muhto muhtun sajít ledje erenoamáš bassit ja geavahuvvojedje bálvvosbáikin. Dakkárat ledje čalbmái-čuohcci geađggit, muorat dahje erenoamáš bávttit. Dát gohčoduvvojedje *sieidin*.

Juohke siiddas lei *sieidi*, dahje sáhtte leat mánnga sieiddi. Bearrašis dahje ovttaskasolbmos sáhtii maid leat iežas *sieidi*. *Sieidi* lei lahka deatalaš bivdosajiid ja bálvaluvvui danne hui viššalit meahcástan- ja guolástanáigge.

Go *noaidi* vihahii ođđa sieiddi, de dat dáhphuvai bálvvosdajahusaiguin ja guolevuojain vuoidamiin, ja vihaheami sáhtii mieđuštit goavdá alla jupma ja luoddi/vuoli šuokŋa. Ja čáppa njárga, suolu dahje alla johkagáddi ledje guolle-siiddiid orohagat, ja dávjá sitnogieddi ja lagežat činjahedje birrasa. Jáhkku lei ahte lpmil liikui ruonas ivdnái.

GOVAS SIEIDI STUORRAGEADGEVAÐAS.

ISBN 978-82-92044-42-1

ČálliidLágádus

